

Левко О. Н. Витебск. – Минск: Беларуская навука, 2010. – 335 с.: илл. – (Древнейшие города Беларуси). (Левко О. Vitebska. – Senākās Baltkrievijas pilsētas)

Minskā nākusi klajā Baltkrievijas Nacionālās zinātņu akadēmijas Vēstures institūta Pirmsindustriālās sabiedrības vēstures nodaļas vadītājas vēstures doktores Olgas Ļevko monogrāfija “Vitebska”. Viņa no 1976. gada pēta ziemeļaustrumu Baltkrievijas m.ē. I un II tūkstošgades pieminekļus. O. Ļevko zinātnisko interešu loks saistās ar slāvu etnisko un kultūras ģenēzi, agro valstu struktūru rašanos un attīstību,

teritoriāli administratīviem formējumiem 9.–18. gs., arheoloģijas ieviešanu izglītības sfērā, kultūrā un tūrismā. O. Ļevko aizsākusi un vada jaunu zinātnisko virzienu Baltkrievijā – 14.–18. gs. arheoloģisko pieminekļu pētniecību. Viņa ir autore vairāk nekā 200 zinātniskām publikācijām, deviņām monogrāfijām un diviem mācību līdzekļiem augstskolām.

Grāmata aizsāk jaunu izdevumu sēriju “Senākās Baltkrievijas pilsētas”. Šajā sērijā plānots izdot fundamentālus pētījumus par seniem un nozīmīgiem arheoloģiski pētītiem vēsturiskiem centriem. Grāmatas ievadā uzskaitīta virkne pilsētu, ar kurām drīzumā tiks iepazīstināti lasītāji: Minska, Polocka, Drucka, Mogiļeva, Gomeļa, Grodņa u.c.

Monogrāfijas pamatā iestrādāti materiāli no 45 gadus ilgušiem arheoloģiskajiem izrakumiem Vitebskā (1964–2009). Lasītāji tiek iepazīstināti ar pilsētas dibināšanas laiku, tās senāko vēsturi un attīstību, ar veselu rindu vēsturisku notikumu, kā arī saimnieciski ekonomisko un kultūras dzīvi viduslaikos un agrajos jaunajos laikos. Darba sākumā samērā plaši analizēti rakstītie vēstures avoti, kas sniedz ziņas par seno Vitebsku un tās iedzīvotājiem. “Vitebskas hronikā” rakstīts, ka Vitebskas pilsētu dibinājis cariene Olga 974. gadā. Toties senkrievu “Pagājušo laiku stāstā” ir runa par carienes Olgas karagājienu uz ziemeļiem 947. gadā. Vēsturnieks L. Aļeksejevs uzskata, ka kļūda ieviesusies, pārveidojot gadskaitļus no Bizantijas ēras uz jauno laika skaitīšanu. Pirmās ziņas par viduslaiku Vitebskas pilīm rodamas ārzemnieku – laikabiedru nostāstos un hronikās no 14.–16. gs. (A. Gwagnin, M. Strijkovskij). No 19. gs. vidus dzimtās zemes vēsture tiek plaši atspoguļota vēsturnieku un folkloristu darbos. 19. gs. beigās tika izdarīti pirmie arheoloģiskie izrakumi senajā Vitebskā – Vitebskas pilskalnā.

Darbs sadalīts trijās plašās nodaļās. Pirmajā nodaļā “Seno slāņu hronika” tiek analizēti rezultāti, kas iegūti, arheoloģiski pētot pilsētas senākos slāņus dažādos laikposmos un dažādās vietās. Atspoguļota arheologu un ģeologu sadarbība, nosakot kultūrslāņa biežumu un raksturu Vitebskas vēsturiskajā zonā pēc 1964.–1982. gada izrakumu rezultātiem. Kultūrslānis analizēts, sa-

dalot to pa horizontiem, pamatojoties uz kompleksa datējošiem priekšmetiem un atklāto celtnu pastāvēšanas laiku. Autore izdala 14.–18. gs. senlietu kompleksus, kurus datē ar analogijām no labi datētiem pieminekļiem. Daļa šī lietiskā materiāla bija pazistama jau iepriekšējos periodos, bet šajā laikā attīstījusies tālāk (atslēgas, slēdzenes, naži, atsevišķas trauku formas u.c.). Parādās arī jaunas formas piešiem, pakaviem, mainās stikla lietošanas sfēra, izdalās jauni elementi apavu piegriešanā (papēdis, cietā kape u.c.).

Otrā nodaļa veltīta Vitebskas teritoriāli administratīvām funkcijām, sociāli topogrāfiskai un arhitektūras un plānošanas struktūrai 9.–18. gadsimtā. Jau 10.–11. gs. Vitebskas Podviņjē līdztekus pastāvēja teritoriālā cilts organizācija un agrīnās valsts struktūras. Pirmā izveidojās iedzīvotāju apmešanās procesā, krivičiem saplūstot ar vietējiem iedzīvotājiem un tiem apvienojoties uz radniecības pamata. Agrīnās valsts struktūras izveidoja valsts vara, ņemot vērā teritorijas, kuras aizņēma lokāli cilts veidojumi. Pirmā tipa struktūras saplūda ar otrā tipa struktūrām 10.–11. gs. gaitā. Pagastu centri 11.–13. gs. izveidojās par pilsētām (kņazistu politiskie, ekonomiskie un kultūras centri). No 12. gs. šajos centros attīstījās amatniecība un tirdzniecība, izdalījās dažādi sociālie slāņi. Uz plašas avotu bāzes parādīts, kā Vitebska I g.t. beigās – II g.t. sākumā no cilšu apvienības centra pakāpeniski pārveidojās par pagasta centru un vēlāk par kņazistes centru. Arheoloģiskie pētījumi pēdējās desmitgadēs apliecina, ka Vitebska kā amatniecības un tirdzniecības centrs pastāv no 12. gs. vidus. 13. gs. pirmajās desmitgadēs Vitebska līdz ar Smoļensku un Polocku oficiāli iekļaujas starptautiskajā tirdzniecības sistēmā.

Nodaļas turpinājumā apskatīti Vitebskas senākie 16. gs. plāni, kā arī vietas, kas fiksētas plānos: Augšējā (Verhņij) un Apakšējā (Nižņij) pils un Vzgorskas nocietinātā pilsēta. O. Ļevko pētījusi arī pilsētas aizsargsistēmas, pilsētas celtniecības materiālus, pilsētu plānojumu, ielu tīklu, 17.–18. gs. ūdens novadīšanas sistēmas, kas rāda komunālo sistēmu augstu attīstības līmeni vēlajos viduslaikos. Autore pievērsusies arī kulta un apbedījumu objektu analīzei viduslaiku Vitebskā.

Trešā nodaļa veltīta amatniecības un tirdzniecības darbībai pilsētā. Amatniecības pēdas Vitebskas teritorijā konstatētas jau agro viduslaiku slāņos. 8. gs. slāņos atrastie krāsaino metālu kausējamie tīģeļi liecina par šīs nodarbes senumu. Tā turpināja attīstīties arī vēlāk, par ko liecina no smalkgraudainās vietējās javas gatavoto lejamo formu atradumi. Dzelzs izstrādājumu metalogrāfiskie pētījumi parādīja, ka senie amatnieki pārvaldīja dzelzs ieguvu karbonizācijas procesā. Viņi metināja tēraudu ar dzelzi, pakļaujot tos termoapstrādei.

10.–13. gs. slāņos masveida atradumi ir podniecības produkcija. Trauku formu daudzveidība, ornamentēšanas tehnika, apdedzināšanas un izejmateriāla kvalitāte liecina par podniecības tehnoloģijas pilnveidošanu vairāku gadsimtu laikā. Trauku izgatavošanā izmantota podnieku ripa. Māla trauki 14.–15. gs. ornamentēti ar viļņotām un horizontālām līnijām, slīpiem iegriezumiem un bedrītēm. Keramikā ar šādu ornamentu reizēm sastopama arī 16.–17. gadsimtā. 16.–18. gs. trauki tiek rotāti ar šablona vai puansona palīdzību.

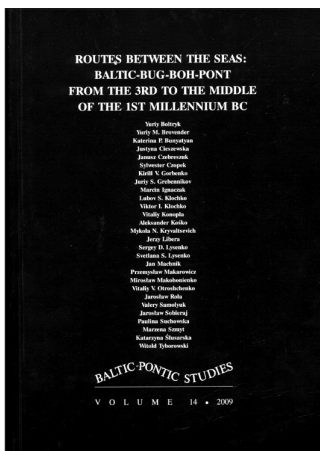
Izrakumos konstatētas arī kaula apstrādes pēdas – kaula un raga atgriezumi, pusfabrikāti, kā arī gatavie priekšmeti, kuru vidū nereti ir mākslinieciski augstvērtīgi izstrādājumi (1. vāka attēls). Atrasti arī priekšmeti no koka (mucu daļas, karotes, trauki, 10. gs. smeļamā kausa sagatave) un dažādi kokapstrādes amatnieku darbarīki: cirvjī, kalti, koku skaldāmie naži, vīles, naži, virpas. Visi šie darbarīki bija arī kaula griezējiem, iespējams, ka sākotnējā attīstības posmā šie amati nebija atsevišķi izdalīti.

Pilsētas izrakumu slāņos ir daudz dažādu ādas izstrādājumu, apavu un to detaļu fragmentu. Sākotnēji ādas apstrādātāju un kurpnieku amats bija apvienots. 16. gs. beigās notiek specializācija un kurpnieka amats tiek izdalīts kā atsevišķs nodarbes veids. Mīkstos ādas apavus pakāpeniski nomaina apavi ar cieta kapi un vairāku veidu ādas sloksņu papēžiem. Apavus rotā ar dažādiem izšuvumiem, ažuŗiem un iespiesti ornamentiem.

Pētniece analizē arī tādus atradumus kā māla pīpes, kas Vitebskas slāņos ir gan no balta, gan sarkana māla, kā arī iepazīstina lasītājus ar importa māla traukiem un krāsns podiņu kolekcijām. Nodaļas nobeigumā autore pievēršas Vitebskas pilsētai kā tirdzniecības centram Podvinskas baseinā. Visus viduslaikus Vitebskas eksports pārsniedza importu, kas ievērojami veicināja tirdzniecības attīstību, tika radītas tirdzniecības kompānijas, kas 1738. gadā apvienojās Vitebskas tirdznieciskajā domē ar labi izveidotiem statūtiem.

O. Ļevko pētījums paredzēts pilsētu pētniekiem, vēsturniekiem, arheologiem, muzeju darbiniekiem, augstskolu pasniedzējiem un studentiem, kā arī plašam lasītāju lokam, kas interesējas par senās Baltkrievijas vēsturi un arheoloģiju. Monogrāfija bagātīgi ilustrēta ar senlietu zīmējumiem, krāsainām fotogrāfijām, kartēm. Veiksmīgs ir vāka noformējums – Vitebskas pilsētas krāsaina fotogrāfija un oriģināls kaula izstrādājums – amulets.

Silvija Tilko

Routes between the Seas: Baltic – Bug – Boh – Pont from the 3rd to the Middle of the 1st Millenium BC. Baltic – Pontic Studies. Vol. 14 / Ed. by Aleksander Koško and Victor I. Klocho. – Poznań: Adam Mickiewicz University. Institute of the Eastern studies. Institute of Prehistory, 2009. – 657 p.: ill. (Ceļi starp jūrām: Baltija – Rietumbuga – Dienvidbuga – Ponts no 3. gadu tūkstoša līdz 1. gadu tūkstoša vidum pirms Kristus)